

УДК 332.3

ЕКОЛОГІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Другак В.М., доктор економічних наук, доцент

*Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління
Мінекології України*

Третяк Н.А., аспірантка*

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Обґрунтовано, що в системі суспільних інтересів і відносин земельні інтереси необхідно розділити на дві групи: еколого-технологічні та соціально-економічні. Відповідно екологія землекористування має бути виділена в особливий блок у системі земельних відносин через специфіку землі як своєрідної еколого-технологічної категорії суспільних інтересів.

Постановка проблеми. За своїми властивостями земельні ресурси є багатofункціональним фактором відтворного процесу — предметом праці та засібом виробництва в сільському й лісовому господарстві; природним ресурсом і носієм корисних копалин; просторовим базисом усієї сукупності форм і видів суспільної діяльності; територіальною основою державності та національного самовизначення. Все це означає, що земля, по-перше, являє собою предмет інтересу всіх без винятку категорій, груп і прошарків населення; це складний вузол загальнонаціональних, групових (відомчих, територіальних) й індивідуальних (приватних) взаємних претензій. Тому і відносини у сфері освоєння та використання земельного фонду мають усезагальний універсальний багатосуб'єктний, багатомірний і багаторівневий характер. По-

друге, земля як економічна категорія бере участь у відтворному процесі та в сферах розподілу, обміну й споживання. Так, через механізм оподаткування землекористування реалізують суспільні функції перерозподілу земельної ренти. Той чи інший ступінь інфраструктурного освоєння частини території землі та її географічні параметри впливають на швидкість руху товарної маси і відповідно на оборот капіталу, тобто поєднуються зі сферою обміну й споживання. Причому ці зв'язки мають універсальний характер і охоплюють як відтворення засобів виробництва, так і «виробництво» робочої сили, товарної маси, послуг тощо.

Землекористування як економічна категорія визначається характером суспільного виробництва, конкретним соціальним типом господарства, в якому функціонує земля як засіб виробництва.

* Науковий керівник канд. екон. наук, доц. О.С. Дорош.
© Другак В.М., Третяк Н.А., 2012

Ключем для правильного розуміння економічної суті землекористування є характер матеріального виробництва як об'єктивного (виробничого) й суб'єктивного (особистого споживання). Виробниче споживання засобів виробництва відбувається у процесі виробництва, тому останнє можна розглядати як процес виробничого споживання засобів виробництва: «...виробництво є споживання засобів виробництва, які використовуються, зношуються, а частково (як, наприклад, при спалюванні) знову розпадаються на складові елементи» [16].

Мета статті – обґрунтувати виділення екології землекористування в особливий блок у системі земельних відносин через специфіку землі як своєїрідної еколого-технологічної категорії суспільних інтересів.

Виклад основного матеріалу. Виступаючи об'єктом усезагальних інтересів і «наскрізним» фактором суспільного відтворного процесу, земельні ресурси слугують основою для формування і виділення в єдиній системі суспільних відносин їхньої специфічної складової суспільних земельних відносин – землекористування. У процесі землекористування, економічні, екологічні, сільськогосподарські, містобудівні та інші земельні відносини об'єктивно поєднані в соціально-економічні зв'язки і відносини (залежності) між людьми з приводу використання землі. Ці відносини, як зазначалося у спільному з А.М. Третяком науковому дослідженні [27, с. 8], виникають у зв'язку з розподілом, використанням і відновленням корисних властивостей земельно-територіальних ресурсів.

Земельно-територіальні ресурси в формі землекористування, набуваючи

ринкової вартості й залишаючись об'єктом усезагальних інтересів та «наскрізним» фактором відтворного процесу, стають не периферійним, а центральним, базовим об'єктом суспільних відносин. Отже, землекористування, переміщується у структурі суспільних відносин в їхню основу, фундамент стає регулятором усієї іншої сукупності суспільних зв'язків і залежностей, включаючи не тільки економічну, але й соціально-демографічну, політичну, екологічну та інші сфери і складові частини [27, с. 9].

Таким чином, специфіка землекористування виражається, з одного боку, у відносному для конкретного суб'єкта обмеженні володіння земельними ресурсами, а з другого – у багатосуб'єктності, багатомірності, багатофункціональності та соціальній універсальності земельних відносин щодо використання землі.

Стосовно землі вживаються й такі терміни, як «земельні ресурси» або «земельно-ресурсний потенціал». Це коли йдеться про земельну ділянку чи землекористування як об'єкт земельних відносин (власності або володіння). Виходячи з триєдиної функції землі: просторового операційного базису; інтегрального природного ресурсу – джерела продовольства і засобу виробництва; носія соціальних інтересів (земельних відносин) та екологічних умов життя населення, в системі суспільних інтересів і відносин її необхідно розглядати як земельно-територіальний ресурс. При цьому у відтворному процесі земельно-ресурсний потенціал у складі факторів указанного процесу слід виділяти в окрему особливу соціально-економічну категорію. Насамперед, тому, що земля як природний ресурс не є продуктом попередньої праці, вона має

рентоутворювальні фактори, а земельна рента являє собою загальноісторичну генетичну основу рентних відносин у цілому. В планетарному масштабі земельно-територіальні ресурси обмежені й мають кінцеву величину. Вони не переміщуються у географічному просторі не тільки фізично, але й економічно, тому що природне тіло не амортизуються і не переносять свою вартість на мобільні товари. Встановлено, що земельно-територіальний ресурс не заміщується іншими ресурсами, йому властива багатофункціональна продуктивність, він є носієм природних ресурсів і технологій, які забезпечують на природній основі відтворення життєвих засобів, необхідних для існування людської популяції.

Основу практично будь-яких відносин людини щодо землі становить поєднання особистого, економічного та екологічного інтересів. В умовах товарного виробництва задовольнити особистий інтерес можна, лише працюючи на все суспільство. Цю особливість помітив ще А. Сміт [25, с. 25]. Він зазначав, що кожна окрема людина прагне застосовувати свій капітал так, щоб його продукт мав найвищу вартість. Звичайно, вона і не має на увазі сприяти суспільній користі й не усвідомлює, наскільки вона сприяє їй. Вона має на увазі лише свій особистий інтерес, переслідує тільки власну вигоду, причому в такому разі невидимою рукою спрямовується до мети, яка зовсім не входила в її наміри. Переслідуючи свої особисті інтереси, вона часто дієвішим чином слугує інтересам суспільства, ніж тоді, коли свідомо прагне слугувати їм.

Якщо розглядати економічні інтереси, то вони, за В. Агєєвим, зумовлені матеріальними і, передусім, економічни-

ми потребами, а реалізація інтересів забезпечує задоволення цих потреб [2, с. 3]. Економічні потреби — це матеріальна основа відповідного економічного інтересу, а через нього й виробничої діяльності людей. «Без потреби немає виробництва» [17, с. 718]. На думку Н. Гончарової, потреба є метою, до якої прагне розвиток виробництва [4, с. 57]. У міру еволюції змінюється і структура народного господарства, причому досить динамічно [6, с. 117].

Економічні інтереси П.С. Єщенко розглядає «як категорію для вираження економічних потреб» [9, с. 47], а також діалектично поєднує з економічними законами [8, с. 24]. При цьому «невідповідність між економічними інтересами суб'єктів виробничих відносин і можливістю їх реалізації є вихідним моментом усіх протиріч» [35, с. 9].

Економічні інтереси можна назвати формою вираження у свідомості людини економічних потреб суспільства й окремих особистостей, що спонукають їх до виробничої діяльності. Саме ці інтереси і стають факторами поведінки, мотивами виробничої діяльності їхніх носіїв.

У суспільстві, писав Ф. Енгельс, нічого не робиться без свідомого наміру, без бажаної мети [18, с. 306]. Тобто відображаючи економічні потреби і формуючись під їхнім безпосереднім впливом, економічні інтереси спонукають людей діяти в напрямі задоволення цих потреб.

Той факт, що походження інтересу матеріальне (об'єктивне), підтверджує те, що інтерес існує незалежно від того, усвідомлюють це люди чи ні. За Л.І. Абалкіним, «інтереси людей не є вродженими, від природи даними, не є вони й справою вільного вибору» [1, с. 11]. Це ті об'єктивні форми буття, взаємозалежності людей,

які відображаються у свідомості при виборі мети. Тому **земельні інтереси**, що виникають у суспільстві, можна розподілити на дві групи [32, с. 10]:

1) еколого-технологічні інтереси — інтереси з приводу ефективно-збалансованого освоєння природних властивостей земельного ресурсу;

2) соціально-економічні інтереси — інтереси з приводу товарно-грошових параметрів земельної власності.

У сфері розподілу й перерозподілу земельних ресурсів перша група суспільних земельних інтересів (еколого-технологічна) орієнтується на параметри функціонально-господарської структури земельного фонду, а тобто фокусується на масштабах, пропорціях і пріоритетах його розподілу за ступенем господарського освоєння (освоєні, слабо освоєні та неосвоєні), категоріях земель, типах цільового використання (сільське господарство, забудова міст й інших населених пунктів, рекреація, розміщення промисловості, транспорту тощо), видах дозволеного (екологічнобезпечного) використання земельних угідь (рілля, сіножаті, пасовища, території під забудовою, лісові вгіддя, чагарники, болота та ін.), інтенсивності експлуатації й антропогенної дії. Як суспільні, так і індивідуальні інтереси, як правило, однаковою мірою орієнтовані на підтримання найефективнішої функціонально-господарської еколого-орієнтованої структури земельного і територіального фондів, що створюється в процесі землеустрою.

Друга соціально-економічна група суспільних земельних інтересів у сфері розподілу і перерозподілу земельного і територіального фондів спрямована на структуру земельної власності за складом, поєднанням і пропозиціям, які становлять

її соціально-економічні форми. При цьому інтереси суспільства орієнтуються не лише на збереження в розпорядженні держави необхідної частини земель для розв'язання загальних завдань розвитку земельних і територіальних ресурсів, але й на те, щоб цей життєво важливий фактор у цілому знаходився в руках тих власників, які здатні найрозумніше і з максимальною користю розпорядитися землею для всіх членів суспільства. Інтереси окремих власників спрямовані на збереження за кожним із них прав володіння, користування і розпорядження земельною власністю незалежно від ефективності її експлуатації. Відповідно суперечності з приводу фактичного землеволодіння безумовні й потребують урегулювання.

Як зазначалося в спільному з А.М. Третьяком науковому дослідженні [32, с. 11–12] та дослідженні Н.В. Кузіна [14], розкриваючи раніше викладені дві групи суспільних інтересів із приводу ефективного використання землі, у **першому** випадку вони концентруються навколо граничнодопустимих антропогенних навантажень на довкілля і земельні ресурси. У **другому** випадку йдеться вже про стійке, низькозатратне і високопродуктивне землеволодіння і землекористування, якого досягають за рахунок найповнішої відповідності суспільному споживчому попиту, а витрати мають сталу тенденцію до зменшення завдяки активному освоєнню досягнень науково-технічного прогресу і соціальних мотивацій до високопродуктивної праці. До того ж суспільство заінтересоване у тому, щоб висока ефективність освоєння й використання землі поєднувалися з максимальним збереженням і примноженням її корисних властивостей та якостей.

Особливо актуальні суспільні інтереси [32, с. 12] у зв'язку з різким загостренням у XXI столітті екологічної ситуації, яка поставила на перше місце необхідні для виживання людства вимоги здійснення екологічно стійкого землеволодіння й землекористування як головного критерію його ефективності. Це не означає, що інтереси високодохідного освоєння земельних і територіальних ресурсів втрачали своє значення (розміщення продуктивних сил України та їхня регіональна економіка, питання економічного простору і динаміки розвитку продуктивних сил України детально досліджено в роботах І.Я. Антонечка, В.С. Бондара, Б.М. Данилишина, Я.В. Ковалю, І.М. Лицура, [15, 16, 17]). Вони (інтереси) посіли відповідне їм місце у глобальному забезпеченні історичної перспективи людської популяції та збереження її як біологічного виду. Отже, освоєння земельних ресурсів дедалі більше об'єктивно потребує екологізації землеволодіння й землекористування, пошуку найобґрунтованіших із погляду охорони довкілля, форм і способів економічно продуктивного, ефективного, а в кінцевому підсумку — сталого землекористування.

Землекористування відіграє головну роль у системі знань за будь-якого суспільного устрою, виконуючи одночасно дві важливі функції — засобу виробництва та предмета особливого споживання, відпочинку, культурного дозвілля тощо. З об'єктами землекористування [32, с. 19] тісно пов'язані економічне і правове регулювання державою різних сфер життя суспільства й матеріального виробництва. Основний, базовий, об'єкт землекористування — земля — має унікальне і ключове значення в усій системі підприємницької діяльності людей та їхньому

житті. Вона становить особливу цінність для всього людського суспільства, оскільки є єдиним місцем проживання всіх народів і поколінь людей, головним і природним фактором у будь-якій сфері бізнесу, прямим або непрямим учасником виробництва всіх товарів і благ.

У ринковому середовищі багатофункціональність землі зростає. Як природний об'єкт, який існує незалежно від волі людей, земля — це вся планета, колиска людства, що виконує важливу екологічну функцію. Одночасно земля — це і ґрунт, верхній шар нашої планети, її поверхня чи просторовий базис — об'єкт господарювання, який відображає економічні відносини. Соціальна роль землі в тому, що вона є місцем проживання й умовою життя людини. Крім того, земля, як територія держави зумовлює політичну функцію. Тому здійснення угод із земельними ділянками [32, с. 20] регулюється не лише конституційними нормами і земельним правом, але і цивільним законодавством з урахуванням лісового, екологічного та іншого спеціального законодавства.

Земля як невідновний природний ресурс багатофункціонального призначення має особливий юридичний статус. Для держави й суспільства при наданні землі у власність важливо, щоб був дотриманий закон збереження матерії. Важливо також і те, в якому стані знаходиться найбільше багатство — земля. І якщо на території будь-якого землекористування мають місце збитки, наприклад, від ерозії ґрунтів, то суспільство (застосовуючи закон збереження матерії) вимушене спрямувати на відшкодування заподіяних збитків частину додаткової вартості, що планувалася для використання на загальнонародні потреби. Тому при розроб-

ленні правових нормативів та економічних методів регулювання земельних екологічних відносин держава повинна виходити з теорії раціонального (сталого) землекористування.

Розпорядження землею, особливо, купівля-продаж земельних ділянок в Україні на нинішньому етапі, — справа специфічна і непроста. Ринок земель як засіб законного перерозподілу їх між власниками економічними методами об'єктивно регулюється різними обмеженнями й нормами. В Україні, як і в багатьох розвинутих країнах світу (Англія, Німеччина, США та ін.), встановлено, що за умови, коли приватна власність вступає у суперечність із суспільними інтересами, вона перестає належати до юрисдикції приватного права. Постійні обмеження права власності на землю в процесі її використання зумовлені обмеженістю її у природі та незамінністю в підприємницькій діяльності і є складовими систем [32, с. 20]: зонування земель; раціонального використання й охорони земель; контролю довкілля; захисту законних прав та інтересів власників, орендарів і користувачів землі; особливо охоронних територій та охоронних зон; будівельних норм і правил, проектів планування й забудови населених пунктів; примусового викупу земельних ділянок у власників для суспільних потреб; переважного права купівлі земель сільськогосподарського призначення.

Існують і тимчасові обмеження прав власників землі в процесі землекористування [32, с. 21], зокрема: суворе цільове використання землі; можливість купівлі-продажу сільськогосподарських земель за умови збереження їхнього цільового призначення; вилучення невикористовуваних земельних ділянок; обмежений оборот

окремих категорій земель (наприклад, природоохоронного призначення).

Історична природа конфліктів (кризових явищ), їхні корені зароджуються у глибинах людських відносин, до яких належать і земельні, зумовлюються економічним, політичним, культурно-освітнім, юридичним середовищем, тобто передумовами функціонування й розвитку економіки. Запобіжним заходом виникнення конфліктності при використанні земель є розроблення класифікатора цільового призначення земельних ділянок та дозволеного використання земель за складом угідь і класифікатора обмежувальних обтяжень права власності на землю [10, 29, 30].

Землекористуванню, як зазначає А.М. Третяк [21], також притаманні економічні, культурно-освітні, морально-етичні, організаційні, політичні, соціальні, юридичні, екологічні та інші аспекти. Дослідження і систематизація соціально-економічних відносин такими вченими, як С.М. Кваша, Н.В. Кузін, С.В. Мочерний, В.І. Сапич [11, 13, 19, 24], свідчать, що землекористування та відносини власності на землю органічно пов'язані як між собою, так і з культурно-освітніми, ринковими тощо. Ігнорування або спрощення основних постулатів функціонування розвитку та відтворення особливої соціально-економіко-екологічної системи, якою є землекористування, призвели до глибоких кризових процесів, екологічних катаклізмів [3, 5, 15, 20, 22, 31, 33, 34].

Отже, землекористування, як і економічний, екологічний та земельний устрої суспільства, історично розвивається й змінюється разом зі зміною відносин прав власності на землю, форм і методів її використання. Таким чином, землекористування виділяється в особливу соці-

ально-економічну категорію не тільки через специфіку землі як унікального об'єкта загальних багатоцільових інтересів. При цьому існує ще одна особливість – двоїстий стан земельного фонду, що є у відтворному процесі одночасно й природним тілом, і товаром, який включено до системи товарно-грошових відносин як соціально-економічну категорію [26, с. 27]. Відповідно безліч земельних інтересів, що виникають у суспільстві, як уже зазначалося умовно поділяють на дві групи [26, с. 27]: а) інтереси з приводу ефективного освоєння природних властивостей земельного ресурсу (еколого-технологічні інтереси); б) інтереси з приводу товарно-грошових параметрів земельної власності (соціально-економічні інтереси).

Характеристику багатоцільових суспільних земельних інтересів щодо землекористування наведено на рисунку. Природні (еколого-технологічні) умови землекористування характеризуються також

грунтовими, геоботанічними, гідрографічними та іншими умовами, що становлять його продуктивний потенціал [6, с. 11]. Найважливішими екологічними факторами формування системи землекористування у правовому відношенні [6, с. 12], є:

1. Категорія земель. Визначається за основним цільовим призначенням і характеризується не лише економічною метою, але й екологічними завданнями та порядком використання земель у межах землекористування. Хоч основна частина земель належить до земель сільськогосподарського призначення, в межах території сільськогосподарського підприємства можуть бути землі інших категорій – лісгосподарського призначення, водного фонду і природоохоронного призначення. Ці землі відповідною мірою екологічно впливають на підприємницьку діяльність, і порядок та характер використання мають бути врегульовані у правовому полі.

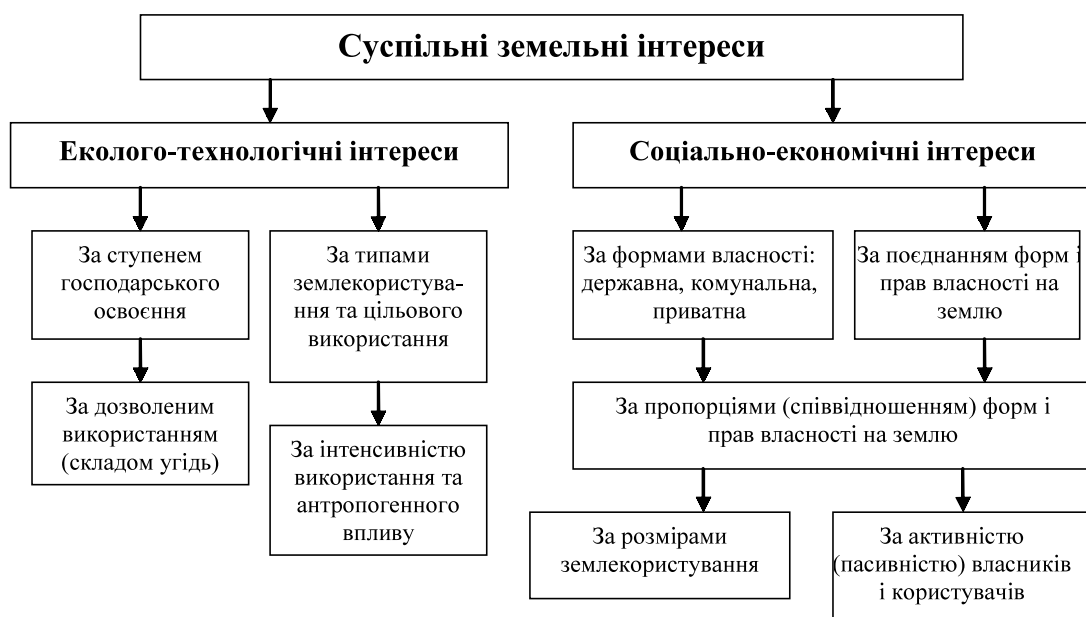

Рис. Логічно-смысловая схема характеристики багатоцільових суспільних земельних інтересів щодо землекористування

2. Режим землекористування.

Характеризується правилами використання, обліку, охорони і моніторингу, встановленими земельним та іншими видами законодавства. При значних розмірах, наприклад сільськогосподарського землекористування, правовий режим може бути неоднорідним, що суттєво позначається на господарському використанні окремих земельних ділянок.

3. Обмеження у використанні земель. Обмеження землекористування полягає в обмеженні прав в інтересах інших фізичних і юридичних осіб щодо організації використання й охорони земель. До об'єктів, які потребують особливих умов використання, належать землі природоохоронного призначення, транспортні магістралі загального користування, багато водойм та інші землі.

4. Договірні умови використання земель. До цього фактора віднесено стан правового і господарського статусів сільськогосподарського підприємства, землекористування якого сформоване на договірній основі. Господарські товариства широко використовують орендовані землі, що перебувають у приватній власності громадян, а також землі державної та комунальної власності, які передані їм у користування чи оренду. Договірні умови використання цих земель не виключають змін з ініціативи однієї зі сторін. Тому розглянутий фактор може вплинути на формування й екологічну стабільність землекористування більшості сільськогосподарських підприємств.

Еколого-технологічні та правові фактори сільськогосподарського землекористування органічно взаємозалежні. У сукупності вони визначають виробничі умови сільськогосподарського підпри-

ємства, які безпосередньо впливають як на результати його діяльності, так і на екологічний стан землекористування. Слід підкреслити, що землекористування в екологічних відносинах бере участь тільки тією частиною земельної території підприємства, яка реально використовується у сільськогосподарському виробництві. Невикористовуваними, тобто «зайвими», можуть виявитися не лише заліснені, заболочені та інші землі, але й сільськогосподарські вгіддя, непридатні до механізованого обробітку, недоступні внаслідок бездоріжжя або неефективні в сільгоспідприємстві з інших причин, але вони є екологічностабілізуючими.

Отже, екологія землекористування має бути виділена в особливий блок у системі земельних відносин через специфіку землі як своєрідної еколого-економічної категорії суспільних інтересів.

Висновки. Виходячи з триєдиної функції землі — просторового операційного базису; інтегрального природного ресурсу — джерела продовольства і засобу виробництва; носія соціальних інтересів (земельних відносин) та екологічних умов життя населення, — в системі суспільних інтересів і відносин земельні інтереси, які виникають у суспільстві, пропонується поділити на дві групи: 1) еколого-технологічні інтереси — інтереси з приводу ефективно-збалансованого освоєння природних властивостей земельного ресурсу; 2) соціально-економічні інтереси — інтереси з приводу товарно-грошових параметрів земельної власності. Відповідно, екологія землекористування має бути виділена в особливий блок у системі земельних відносин через специфіку землі як своєрідної еколого-технологічної категорії суспільних інтересів.

Список літератури

1. *Абалкин Л.И.* Политическая экономика и экономическая политика / Л.И. Абалкин. — М.: Мысль, 1970. — 326 с.
2. *Агеев В.М.* Экономические интересы и эффективность социалистического производства. — Ч. 1. Интересы. Стимулы. Эффективность : сб. ст., под ред. доц. В.М. Агеева / В.М. Агеев. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1975. — 92 с.
3. *Борщевский П.П.* Продовольственная эффективность использования земельных ресурсов: состояние, проблемы и пути их решения / П.П. Борщевский // Теорія і методи оцінювання, оптимізації використання та відтворення земельних ресурсів : матеріали Міжнар. наук. конф. : у 2 ч. (Київ, 11–14 листоп. 2002 року). — Ч. 1. — К. : РВПС України НАН України, 2002. — С. 9–17.
4. *Гончарова Н.П.* Новые технологические системы: качество, потребность, эффективность / Н.П. Гончарова, П.Г. Перерва, А.И. Яковлев. — К.: Наук. думка, 1989. — 176 с.
5. *Гуцуляк Г.Д.* Окремі питання теорії управління земельними ресурсами / Г.Д. Гуцуляк, О.Я. Микула // Вісн. Львів. Держ. аграр. ун-ту. — 1997. — № 1. — С. 111–114.
6. *Другак В.М.* Теоретичні та методичні основи економіки землекористування / В.М. Другак — К. : ЦЗРУ, 2004 — 129 с.
7. Економічний простір і динаміка розвитку продуктивних сил України: теоретико-методологічні основи дослідження / [Б.М. Данилишин, Я.В. Коваль, І.М. Лицур та ін.] / за ред. чл.-кора НАН України, д-ра екон. наук, проф. Б.М. Данилишина. — К. : РВПС України НАН України, 2008. — 220 с.
8. *Ещенко П.С.* Новый хозяйственный механизм: справочник / П.С. Ещенко, Л.М. Кравчук, Ю.И. Палкин. — К. : Политиздат Украины, 1989. — 254 с.
9. *Ещенко П.С.* Экономика — главная политика / П.С. Ещенко. — К. : Политиздат Украины, 1981. — 184 с.
10. Землеустрій /Класифікатор цільового призначення земельних ділянок та дозволеного використання земель за складом угідь / [А.М. Третяк, В.М. Другак, Й.М. Дорош та ін.] / Свідоцтво про держ. реєстрацію прав автора на твір № 34262 від 27.07.2010.
11. *Кваша С.М.* Земельні відносини в контексті моделей розвитку сільського господарства України / С.М. Кваша // Економіка АПК. — 2009. — № 3. — С. 54–58.
12. *Коваль Я.В.* Регіональна економіка : навчальний посібник / Я.В. Коваль, І.Я. Антонечко. — К. : Професіонал, 2005. — 272 с.
13. *Кузін Н.В.* До питання про основи формування земельних відносин в умовах ринкової економіки / Н.В. Кузін // Вісн. аграр. науки. — 2001. — № 2 (574). — С. 73–74.
14. *Кузін Н.В.* Формування земельних відносин у ринкових умовах, їх еколого-економічна та соціальна ефективність : дис. канд. екон. наук: 08.08.01 / Н.В. Кузін. — К., 2005. — 224 с.
15. *Лавейкін М.І.* Реформування земельних відносин в Україні — основна передумова формування сталого землекористування / М.І. Лавейкін // Регіон. економіка. — 2001. — № 4. — С. 21–39 с.
16. *Маркс К.* Введение (Из экономических рукописей 1857–1858 годов). Соч. — 2-е изд. — Т. 12 / К. Маркс, Ф. Энгельс. — М. : Соцэкгиз, 1970. — 716 с.
17. *Маркс К.* Сочинения. — 2-е изд. — Т. 12. / К. Маркс, Ф. Энгельс — М.: Политиздат, 1978 — 798 с.
18. *Маркс К.* Сочинения. — 2-е изд. — Т. 21 / К. Маркс, Ф. Энгельс. — М. : Политиздат, 1978. — 688 с.
19. *Мочерний С.В.* Основы экономических знаний / С.В. Мочерний. — К. : Femina, 1996. — С. 9.
20. Наукові засади сталого розвитку землекористування: сутність, підходи, закономірності / [А.Г. Тихонов, Н.В. Гребенюк, О.В. Гряник, та ін.] // Землевпорядкування. — 2002. — № 2. — С. 3–9.

21. Научные основы рационального использования и охраны природных ресурсов Полесья Украины. — К. : Наук. думка, 1993. — 246 с.
22. *Побережна Л.І.* Економічні аспекти раціонального та еколого-безпечного використання земельних ресурсів / Л.І. Побережна // Економічні та соціальні аспекти розвитку АПК і сільських територій : зб. наук. пр. / НАН України. Об'єдн. ін-т економіки; редкол.: В.М. Трегобчук (відп. ред.) та ін. — К., 2004. — С. 116–125.
23. Прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил України до 2015 року / [Я.В. Коваль, В.С. Бондар, І.Я. Антонечко та ін.]. — К.: РВПС України НАН України, 2004. — 370 с.
24. *Сапич В.І.* Капіталізація земельних відносин / В.І. Сапич // Теорія і методи оцінювання, оптимізації використання та відтворення земельних ресурсів : матеріали міжнар. наук. конф. : у 2 ч. (Київ, 11–14 листоп. 2002 року). — Ч. 1. — К. : РВПС України НАН України, 2002. — С. 25–28.
25. *Смит А.* Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. — М. : Соцэкгиз, 1962. — 684 с.
26. *Третяк А.М.* Економіка землекористування та землевпорядкування. навчальний посібник / А.М. Третяк. — К. : ЦЗРУ, 2004. — 542 с.
27. *Третяк А.М.* Законодавчо-нормативні проблеми екологічних відносин прав власності та прав користування землею в Україні / А.М. Третяк, В.М. Другак // Земел. право України, 2010. — № 6. — С. 10–21.
28. *Третяк А.М.* Історія земельних відносин і землеустрою в Україні: навчальний посібник / А.М. Третяк. — К.: Аграр. наука, 2002. — 280 с.
29. *Третяк А.М.* Класифікатор земель України за цільовим призначенням : у 3 ч. / А.М. Третяк. — К. : ЦЗРУ, 2000. — Ч. 1. — 42 с.
30. *Третяк А.М.* Класифікатор обмежувальних обтяжень права власності на землю : у 3 ч. / А.М. Третяк. — К. : ЦЗРУ, 2000. — Ч. 2. — 13 с.
31. *Третяк А.М.* Методи управління земельними ресурсами / А.М. Третяк, В.М. Другак, О.С. Дорош : зб. праць «Управління земельними ресурсами в контексті стратегії сталого розвитку». — Львів: Укр. технології, 2005. — С. 61–68.
32. *Третяк А.М.* Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування / А.М. Третяк, В.М. Другак. — К. : ЦЗРУ, 2003. — 337 с.
33. *Чабан В.І.* Економіко-екологічне обґрунтування раціонального природо-користування в умовах інтенсивного техногенного навантаження (на прикладі Київської області) : дис. канд. екон. наук : 08.08.01 / В.І. Чабан. — К., 2000. — 234 с.
34. *Чеботарьов В.* Деякі аспекти вдосконалення інституціональних засад земельних відносин в Україні / В. Чеботарьов // Економіка України. — 2004. — № 7. — С. 49–53.
35. *Шульга А.Б.* Национальный доход и экономический рост / А.Б. Шульга, А.Д. Заруба. — К. : Наук. думка, 1989. — 144 с.

* * *

Обосновано, что в системе общественных интересов и отношений, земельные интересы необходимо разделить на две группы: эколого-технологические и социально-экономические. Соответственно экология землепользования должна быть выделена в особый блок в системе земельных отношений из-за специфики земли как своеобразной эколого-технологической категории общественных интересов.

* * *

It is proved that the system of public interests and relations, land interests should be divided into two groups: the eco-technological and socio-economic. Accordingly ecology of land use should be identified as a unit in the system of land relations due to the nature of land as a kind of eco-technology category of public interest.